

บทที่ 2 ความเคลื่อนไหวทางการศึกษา

เมื่อโลกของเรามีความเปลี่ยนแปลงไปทุกด้าน การศึกษาก็ย่อมเปลี่ยนแปลงไปด้วย ในช่วงระยะเวลาที่ระบบการศึกษาของประเทศเกือบทุกมุมโลกได้เปลี่ยนแปลงไปมากมาย บางประเทศได้มีการปฏิรูปการศึกษาทั้งหมด และบางประเทศได้มีการปฏิรูปเพียงบางส่วนเท่านั้น อย่างไรก็ตาม ทุกประเทศต้องการความเปลี่ยนแปลงไม่ว่าจะเป็นประเทศที่เกิดขึ้นใหม่ทั้งในทวีปเอเชียหรือทวีปแอฟริกา โดยได้พยายามหากระบวนการศึกษานำเสนอตรงตามความจำเป็นและการพัฒนาของประเทศนั้น ๆ หรือแม้แต่ในประเทศที่มีโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัยมานานแล้ว ผู้รับผิดชอบทางการศึกษาไม่ว่ารัฐบาล รัฐสภา หรือพรรคการเมือง รวมทั้งองค์กรที่ปรึกษา ตลอดจนผู้เชี่ยวชาญต่างก็วางแผนเพื่อหาวิธีปฏิรูปการศึกษาแบบใหม่ ๆ ปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาเป็นสิ่งที่ยอมรับกันโดยทั่วไป และจำเป็นต่อสภาวะความก้าวหน้าทางการศึกษา

1. วิวัฒนาการของการศึกษาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

1.1 การศึกษาศสมัยโบราณ

มนุษย์เริ่มมีชีวิตขึ้นมาในโลกนี้เมื่อประมาณหนึ่งล้านปีมาแล้วนั้น กว่าจะพัฒนามาจนกระทั่งมีอารยธรรมดังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน เป็นผลของการศึกษาโดยแท้เพราะการศึกษาช่วยให้มีการสืบทอดแบบอย่างของคนรุ่นก่อน และช่วยพัฒนาแบบอย่างดังกล่าวให้เจริญงอกงามยิ่ง ๆ ขึ้นไป

มนุษย์เรียนรู้จากพ่อแม่ ผู้ใหญ่ในหมู่คณะและสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ทั้งโดยบังเอิญและโดยตั้งใจสอนตั้งใจเรียนรู้กัน การศึกษาช่วยให้มนุษย์รู้จักปรับตัวเองให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม และช่วยให้มนุษย์รู้จักปรับสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมกับตัวเองด้วย ในที่สุดมนุษย์ก็สามารถควบคุมสิ่งแวดล้อมได้มากขึ้นตามลำดับอย่างในปัจจุบันนี้ (ภิญโญ สาร, 2530 : 34)

1.1.1 การศึกษาเริ่มขึ้นเมื่อใด

การศึกษาเริ่มขึ้นพร้อม ๆ กับการปฏิสนธิของชีวิตมนุษย์ครั้งแรกในโลก เมื่อประมาณล้านปีมาแล้ว ความจริงการศึกษาเริ่มมีในโลกนี้ก่อนมีมนุษย์เสียอีก เพราะสัตว์ชนิดอื่นที่ถือกำเนิดมาก่อนมนุษย์ก็มีการศึกษาเช่นเดียวกัน สัตว์ทุกชนิดสอนลูกของตัวให้หากินและรู้จักหลบหลีกภัยอันตราย หรือรู้จักต่อสู้ป้องกันตัวเอง กระบวนการสอนดังกล่าวก็คือการศึกษา แต่เป็นการศึกษาอย่างง่าย ๆ ของสัตว์ เวลาว่านไปมากก็จริงแต่การศึกษาของสัตว์มีการพัฒนาน้อยที่สุด

ส่วนการศึกษาของมนุษย์พัฒนายิ่งขึ้นตามลำดับ แรกทีเดียวกระบวนการศึกษาของมนุษย์มีรูปแบบง่าย ๆ เช่นเดียวกับสัตว์ชนิดอื่น คือ มีวัตถุประสงค์เพียงเพื่อบำรุงชีวิตอยู่รอดปลอดภัยและช่วยดำรงหมู่คณะไว้ให้มั่นคง ไม่แตกแยกทะเลาะเบาะแว้งกันเท่านั้น สิ่งที่น่ามาสอนส่วนใหญ่จึงเกี่ยวกับความรู้ที่จะแสวงหาและใช้ปัจจัยสี่คือ อาหาร ยารักษาโรค เครื่องนุ่งห่มที่อยู่อาศัยและการต่อสู้ การศึกษายุคโบราณจึงเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ในขณะนั้น โดยสืบทอดวิธีการในอดีตมาใช้และพัฒนาให้ดีขึ้นทีละน้อย ดังนั้น วัตถุประสงค์หลักของการศึกษาสมัยโบราณคือความมั่นคงอยู่รอดปลอดภัยและการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีของเผ่า ส่วนเรื่องที่น่ามาศึกษาได้แก่

1. การฝึกอบรมเพื่อสนองความต้องการทางกายทุกชนิด
2. การฝึกอบรมเกี่ยวกับพิธีกรรมและการเซ่นไหว้ดวงสรรพบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อทำใจให้สงบและมั่นคง
3. การฝึกอบรมต่าง ๆ เพื่ออนุรักษ์ขนบประเพณีนิยม การระมัดระวังไม่ปฏิบัติละเมิดข้อห้ามของเผ่า และการรักษากฎเกณฑ์ของเผ่าอย่างเคร่งครัด

ผู้ให้การศึกษาสมัยโบราณส่วนใหญ่ได้แก่ พ่อแม่ หรือเครือญาติ ผู้หญิงสอนผู้หญิง ผู้ชายสอนผู้ชาย เรื่องใดที่ย่างยากซับซ้อนเกินกำลังพ่อแม่หรือเครือญาติก็ให้เป็นหน้าที่ของคนสูงอายุในเผ่าเป็นผู้สอน ส่วนกฎเกณฑ์ของสังคม คนสูงอายุในเผ่าเป็นผู้สอนเช่นเดียวกัน ในด้านศาสนาแรก ๆ พ่อแม่สอนเอง แต่พอมีพิธีการซับซ้อนมากขึ้น จึงมีผู้ทำหน้าที่แทน ผู้ทำหน้าที่แทนคือพระในศาสนานั้น ๆ

1.1.2 การศึกษาในยุคแรกมีอารยธรรม

จากสภาพมนุษย์สมัยโบราณเมื่อหนึ่งล้านปีมาแล้ว จนถึงประมาณหนึ่งพันปีก่อน คริสตกาลหรือประมาณ 457 ปีก่อนพุทธศักราช มนุษย์เริ่มมีอารยธรรมสูงขึ้น มนุษย์รู้จักใช้และควบคุมธรรมชาติได้ทั้งในเรื่องน้ำ ลม และไฟ และเปลี่ยนอาวุธจากกระดูก ไม้ หรือหิน มาใช้เหล็กเป็นอาวุธ และเริ่มมีภาษาเขียนเป็นตัวอักษรแบบต่าง ๆ

อาชีพของมนุษย์ในยุคนี้ขยายกว้างขวางออกไป ทำให้มนุษย์มีรายได้ต่าง ๆ กัน ไปตามลักษณะอาชีพ มนุษย์จึงเริ่มแบ่งชั้นวรรณะกันเอง โดยอาศัยอาชีพหรือรายได้เป็นเกณฑ์การแบ่ง แทนที่จะแบ่งเป็นเผ่าพันธุ์ซึ่งอาศัยเชื้อสายวงศ์ตระกูลหรือสายเลือดเป็นหลักเพียงอย่างเดียว อย่างแต่ก่อน และถือว่าวรรณะที่แบ่งไว้ตั้งแต่ต้นคิดตัวไปตลอดทุกชั่วคน

การแบ่งชั้นวรรณะเริ่มขึ้นในดินแดนที่เรียกว่า เมโสโปเตเมียอยู่ในตะวันออกกลาง อันเป็นดินแดนของชาวอาหรับปัจจุบันและเลยไปถึงอินเดียอันเป็นที่อยู่ของชาวฮินดูด้วย ชั้นสมัยนั้นมีหลายชนชั้น เช่น พระ กษัตริย์ ขุนนาง ทหาร พ่อค้า กรรมกรและทาส

การศึกษาส่วนใหญ่เกี่ยวกับวิชาชีพต่าง ๆ โดยการเข้าฝึกปฏิบัติงานอาชีพและเรียนรู้ไปในตัว เริ่มด้วยการเรียนวิชาชีพที่พ่อแม่ทำอยู่แล้ว และการไปฝากเนื้อฝากตัวกับผู้ประกอบอาชีพอื่น ๆ โดยพ่อแม่ฝากฝังไป และขยายวิชาชีพกว้างออกไปตามลำดับ การท่องจำและการฝึกจึงเป็นวิธีการที่ใช้แพร่หลายที่สุดในยุคนั้น

มนุษย์ที่มีการศึกษาศึกษาในยุคนั้นคือ ชาวอัสซีเรีย ชาวบาลิโลเนีย ชาวจีน ชาวฮินดู ชาวเปอร์เซียและชาวอียิปต์ โดยมีรูปแบบ วิธีการศึกษา และทัศนคติในการศึกษาของยุคนั้น แตกต่างกันไปบ้างตามเผ่าพันธุ์

1.1.3 การศึกษาของจีนสมัยโบราณ

วัตถุประสงค์ของการศึกษาของชาวจีนโบราณมุ่งอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมในอดีตโดยเคร่งครัด การจัดการศึกษาคำเนินไปตามแนวทางของนักปราชญ์จีนคนสำคัญคือ ขงจื้อ ซึ่งมีชีวิตอยู่เมื่อประมาณ 8 ปีก่อนพุทธศักราช ถึง พุทธศักราชที่ 65

การศึกษาในสมัยโบราณอาศัยครอบครัวเป็นหลัก และคำสอนของขงจื้อส่วนใหญ่ก็เกี่ยวกับครอบครัวอยู่แล้ว โรงเรียนตั้งอยู่ในบ้านครุโดยไม่ได้สร้างอาคารแยกออกต่างหาก

การสอนในระยหลังเน้นหลักราชการเพื่อสอบไล่ข้อสอบของรัฐบาลเข้าเป็นข้าราชการให้ได้ การศึกษาของจีนไม่เน้นการประกอบอาชีพอย่างอื่นนอกจากราชการ ผู้ที่จะเข้าสอบได้ต้องเป็นชายไม่จำกัดหรือแบ่งชั้นวรรณะ

การจัดการศึกษาของชาวจีนโบราณแบ่งออกเป็น 2 ตอน ตอนแรกเรียกว่า ประถมศึกษา ซึ่งมีระเบียบแบบแผนเคร่งครัดมาก ตอนที่สองเรียกว่าการศึกษาระดับอุดมศึกษา เน้นการสอนหลักราชการ เพื่อให้สอบไล่ผ่านข้อสอบของรัฐบาลให้ได้ กระบวนการสอนระดับนี้จัดเป็นชั้นสูงสุด

รูปแบบของการศึกษาของชาวจีนโบราณเน้นการฝึกอบรมศีลธรรม ความประพฤติและขนบธรรมเนียมประเพณี ตอนหลัง ๆ มีการฝึกอาชีพบ้าง ฝึกงานบ้านบ้าง ฝึกทหารและอบรมหน้าที่พลเมืองที่ควรปฏิบัติต่อรัฐ แต่ชาวจีนไม่เน้นการฝึกพลศึกษา

1.1.4 การศึกษาของชาวฮินดู

ชาวฮินดูในประเทศอินเดีย แบ่งคนออกเป็น 4 วรรณะ คือ พราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์ และศูทร นอกจากนี้ ยังมีพวกอนาถาที่จัดวรรณะไม่ได้ เพราะเกิดจากการผสมข้ามวรรณะ การถือกำเนิดจากครอบครัวในวรรณะใดวรรณะหนึ่งกลายเป็นการกำหนดโอกาสในการที่จะรับการศึกษาของเขาด้วย เพราะการศึกษาจัดให้ไม่เหมือนกัน คนวรรณะหนึ่งศึกษาอย่างหนึ่ง

วัตถุประสงค์ของการศึกษาของชาวฮินดูโบราณคือ

1. เตรียมตัวเพื่อชีวิตในชาติหรือภพหน้าที่ยังมาไม่ถึง แทนที่จะเป็นการเตรียมตัวเพื่อชีวิตปัจจุบันหรือภพนี้ ดังนั้น การศึกษาจึงเน้น เรื่องของจิต

2. อนุรักษ์ระบบวรรณะให้คงอยู่ตลอดไป

บุคคลในวรรณะพราหมณ์หรือพวกพระเท่านั้นที่ได้รับการสอนในด้านความรู้ทางวิชาการที่เกี่ยวกับการใช้สติปัญญา และยังมีการสอนเกี่ยวกับวิชาชีพต่าง ๆ ที่กำหนดให้รู้เฉพาะวรรณะนั้น ๆ ระบบวรรณะจึงกำหนดระบบการศึกษาด้วย

รูปแบบของการศึกษาของชาวฮินดูสมัยโบราณส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับศาสนาและความประพฤติของบุคคล ผู้ที่ให้การสอนแก่ชาวฮินดูคือพ่อแม่ในครอบครัวของตนเอง มีโรงเรียนระดับประถมศึกษาบ้างเหมือนกัน แต่เป็นโรงเรียนที่จัดขึ้นง่าย ๆ รับแต่นักเรียนชาย มีครูซึ่งเป็น

พราหมณ์เป็นผู้สอน ส่วนการศึกษาในระดับอุดมศึกษามีให้เฉพาะคนในวรรณะพราหมณ์ แต่ในยุคหลัง อนุญาตให้คนในวรรณะกษัตริย์และวรรณะแพศย์เข้าเรียนด้วย

1.1.5 การศึกษาของชาวเปอร์เซียโบราณ

ชีวิตของชาวเปอร์เซียต้องต่อสู้ทั้งในด้านเศรษฐกิจและการป้องกันตนเองทางทหาร ดังนั้น วัตถุประสงค์ของการศึกษาของชาวเปอร์เซียอยู่ที่การสร้างกำลังอำนาจมากกว่า การถ่ายทอดวัฒนธรรม การสอนเน้นภาคปฏิบัติมากกว่าการศึกษาวรรณคดี เปอร์เซียต้องการทำชาติของตนให้เป็นมหาอำนาจทั้งชาติ ทั้งนี้ เพื่อสร้างความยิ่งใหญ่ให้แก่ชาติเปอร์เซีย

รูปแบบของการศึกษาของชาวเปอร์เซียจึงเน้นอุดมการณ์ทางวัฒนธรรม และความรักชาติ การฝึกทหารและการพลศึกษาเป็นวิชาที่สำคัญมาก จัดเป็นวิชาบังคับสำหรับเด็กผู้ชายทุกคน โดยรัฐเป็นผู้จัดสอนซึ่งนับว่าเปอร์เซียเป็นชาติแรกที่จัดสิ่งเหล่านี้ อย่างไรก็ตาม ชาวเปอร์เซียมิได้จัดให้มีสถานศึกษาโดยเฉพาะ การฝึกพลศึกษาและการฝึกทหาร ทำกันในบริเวณบ้านของขุนนางต่าง ๆ โดยมีคนของฝ่ายปกครองเป็นผู้ฝึกสอน

1.1.6 การศึกษาของชาวอียิปต์โบราณ

การศึกษาของชาวอียิปต์มุ่งอนุรักษ์ความมั่นคงของสังคมและอนุรักษ์สภาพเดิมที่ไม่เปลี่ยนแปลงให้คงอยู่

วัตถุประสงค์ของการศึกษามุ่งสอนทั้งในด้านจิตใจและในด้านปฏิบัติ มุ่งให้ทุกคนนับถือพระเจ้าและนับถือฟาโรห์เป็นพระมหากษัตริย์ นอกจากนี้ การศึกษามุ่งพัฒนาอารยธรรมอียิปต์ ได้แก่ การสร้างงานศิลปกรรมต่าง ๆ ส่วนรูปแบบของการศึกษามีทั้งเน้นการศาสนาและเน้นวิชาชีพในทางปฏิบัติได้ทันที อียิปต์สมัยนั้นมีโรงเรียนทหารสำหรับบุตรของขุนนางและมีโรงเรียนฝึกอาชีพสำหรับบุตรคนจน แต่ก็มีการสอนกันตั้งแต่ภายในครอบครัวเหมือนกับชาติอื่น ๆ ในด้านการสอนให้ดำรงชีวิตตามข้อกำหนดที่ทางศาสนาวางแนวไว้ อียิปต์จัดให้สถาบันอุดมศึกษาที่เรียกว่าวิทยาลัยรับนักศึกษาที่เรียน อ่าน เขียนและวรรณคดีอียิปต์มาแล้วไม่น้อยกว่า 10-12 ปี เข้าเรียน

1.1.7 การศึกษาของชาวเฮีบรูหรือชาวยิวโบราณ

การพัฒนาทางการศึกษาของชาติเฮีบรูหรือชาติยิวในดินแดนที่เรียกว่าปาเลสไตน์หรืออิสราเอลในปัจจุบันนั้น เป็นการเปลี่ยนแปลงจากโลกตะวันออก อารยธรรมสมัยแรกของโลกที่ชาวตะวันตกรับไปมากที่สุดไปจากชาติเฮีบรู มีข้อสังเกตที่เป็นหลักฐาน 3 ประการ (ภิญโญ สาร, 2530 : 60) คือ

1. ชาวเฮีบรูเป็นต้นกำเนิดของศาสนาคริสต์ที่ชาวยุโรปและชาวโลกตะวันตกเกือบทั้งหมดนับถือ
2. ระบบศีลธรรมของชาวตะวันตกมีกำเนิดมาจากบทบัญญัติสิบประการของชาวเฮีบรู
3. วรรณกรรมของโลกตะวันตกเริ่มมาจากคัมภีร์ไบเบิล

วัตถุประสงค์ของการศึกษาคือ การให้ความรู้แก่บุคคลเพื่อให้มีศีลธรรม และเคร่งครัดในหลักศาสนา โดยยึดมั่นในพระเจ้าองค์เดียวคือพระยะโฮวา

รูปแบบของการศึกษาจึงเน้นการนำศาสนามาเป็นเครื่องมือในการผูกพันบุคคลกับชาติ เพราะศาสนาสอนว่า พระเจ้าได้เลือกชาติยิวหรือเฮีบรูเป็นชาติของพระเจ้า ทุกคนที่ศรัทธาในพระองค์ต้องศรัทธาในความเป็นชาติเฮีบรูด้วย

การศึกษาของชาวเฮีบรูเป็นแบบประชาธิปไตย ทุกคนได้รับการศึกษาโดยเท่าเทียมกัน การอาชีวศึกษามีความสำคัญมาก บิดาทุกคนจะต้องสอนบุตรให้รู้จักประกอบอาชีพ วิชาการบ้านการเรือนก้าวหน้ามากกว่าชาติใด ๆ ในสมัยนั้น เพราะถือว่ามารดาเป็นผู้มีเกียรติในครอบครัว

การศึกษาในระดับประถมศึกษาซึ่งเป็นการศึกษาภาคบังคับ แบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ

1. สำหรับผู้ที่มีอายุ 6-10 ปี
2. สำหรับผู้ที่มีอายุ 10-15 ปี
3. สำหรับผู้ที่มีอายุเกินกว่า 15 ปี

การศึกษาใน 2 ระดับแรกเป็นการบังคับสำหรับเด็กผู้ชายทุกคน และมีตำราทางศาสนาเป็นตำราเรียน

ส่วนการอุดมศึกษา เป็นการศึกษาที่จัดให้มีขึ้นก่อนการประถมศึกษาเสียอีก แต่จัดให้เฉพาะพระและครูเท่านั้น

1.1.8 การศึกษาของชาวกรีกโบราณ

กรีกและโรมันเป็นสองชาติแรกของโลกตะวันตกที่มีความเจริญในด้านอารยธรรมสูงสุด รวมทั้งเรื่องการศึกษาด้วย

กรีกประกอบด้วยนครรัฐเล็ก ๆ จำนวนหลายร้อยนครรัฐ ได้รวมตัวกันเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ 2 กลุ่ม กลุ่มแรกมี เอเธนส์ เป็นนครรัฐหัวหน้า กลุ่มหลังมีสปาร์ต่าเป็นนครรัฐหัวหน้า

การศึกษาของสปาร์ต่ามีวัตถุประสงค์ที่จะให้รัฐควบคุมดูแลพลเมืองทุกคนตั้งแต่ยังเป็นเด็กจนถึงชีวิต การศึกษามุ่งพัฒนาคนให้เป็นทหารทุกคนและมุ่งให้เสียสละและทำประโยชน์ทุกอย่างให้แก่รัฐ

ในด้านเอเธนส์นั้น การศึกษายุคแรกเน้นพัฒนาบุคคลแต่ละคนให้มีความงอกงามทั้งทางร่างกายและจิตใจ การศึกษาในยุคหลังของเอเธนส์จัดเป็นยุคทองของกรีก เพราะเอเธนส์ทำสงครามกับเปอร์เซียเป็นเวลาถึง 21 ปี จึงมีชัยชนะ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และการศึกษา หลังสงครามเอเธนส์กลายเป็นผู้นำของกรีก วัตถุประสงค์ของการศึกษาเปลี่ยนไปจากเดิม ผู้คนเริ่มต้องการมีชื่อเสียงและมีความร่ำรวยเพื่อตนเองมากขึ้น การศึกษาจึงมุ่งสอนคนให้มีโอกาสที่จะเป็นเลิศในทางวิชาการ และได้รับความสำเร็จในชีวิตส่วนตัวแทนที่จะศึกษาเพื่อบ้านเมืองเพียงอย่างเดียวอย่างแน่นอน

รูปแบบในยุคปลายของกรีกเน้นทั้งวิชาศีลธรรมและวิชาชีพ และลควิชาเกี่ยวกับพลศึกษา การทหาร และการเมืองให้น้อยลง ในยุคนั้นมีโรงเรียนมัธยมศึกษาและสถาบันอุดมศึกษาเพิ่มเติมจากประถมศึกษาด้วย

กรีกมีปรัชญาทางการศึกษาผู้ยิ่งใหญ่ 3 คน คือ โสเครตีส พลาโต และอริสโตเติล

1.1.9 การศึกษาของชาวโรมัน

การศึกษาของโรมันเป็นพื้นฐานอันสำคัญของการศึกษาของโลก ในขณะที่การศึกษาของกรีกเปรียบเสมือนจุดกำเนิดของแสงสว่าง โรมันไม่ได้ริเริ่มหลักสูตรการศึกษาใหม่ ๆ ใด ๆ ให้แก่โลก แต่โรมันพัฒนาหลักสูตรการศึกษาในทางปฏิบัติ จัดระบบการศึกษาโดยคำนึงถึงประโยชน์ที่การศึกษาจะให้แก่พลเมืองจริง ๆ และโดยคำนึงถึงผลว่า เมื่อลงทุนให้การศึกษาไปเพียงใด ผลของการศึกษาจะต้องคุ้มกันกับทุนและต้องตรงกับวัตถุประสงค์ของการศึกษาที่กำหนดไว้ด้วย โดยมี การประเมินผลอย่างมีระบบ ซึ่งปรากฏว่าระบบบริหารการศึกษาของโรมันเหนือกว่าทุกชาติที่มีการศึกษาก่อนโรมันเสียอีก

วัตถุประสงค์ของการศึกษาของโรมัน คือ การกำจัดเสรีภาพบุคคลให้อยู่ในขอบเขตที่จะเกิดประโยชน์ต่อรัฐ การศึกษาต้องฝึกอบรมบุคคลให้เป็นนักรบที่กล้าหาญเคารพต่อหน้าที่ และการศึกษาต้องเน้นความเป็นจริงให้มาก

รูปแบบของการศึกษาของโรมันเน้นการฝึกพลศึกษา การฝึกทหาร การฝึกการปกครองบ้านเมือง การเป็นพลเมืองดี และการฝึกวิชาชีพที่จะออกไปประกอบอาชีพได้จริงทันที กฎหมาย 12 โต๊ะมีบทบาทสำคัญมากในการศึกษาของโรมัน โดยกำหนดขอบเขตของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและรัฐไว้ชัดเจน และกำหนดสิทธิของบุคคลในทรัพย์สินต่าง ๆ ไว้แน่นอน

1.1.10 การศึกษาในทัศนะของคริสเตียน

พระเยซูคริสต์ถือกำเนิดขึ้นมาในตระกูลชาวบ้านกาลิเลอันแห่งเมืองนาซาเร็ธ ในดินแดนปาเลสไตน์หรืออิสราเอลปัจจุบัน ประชาชนพากันนับถือว่าเป็นบุตรพระเจ้า ซึ่งจะมาช่วยให้พ้นจากอำนาจของโรมัน ชาวบ้านแห่งเมืองนาซาเร็ธ

คำสอนของพระเยซูคริสต์มีอิทธิพลต่อการจัดการศึกษาของชาวตะวันตกมากที่สุด และยังมีอยู่ตราบเท่าทุกวันนี้

พระเยซูคริสต์ให้หลักมูลฐานสำหรับคริสเตียนทุกคน 2 ประการคือ

1. ความเคารพในความเป็นมนุษย์และสิทธิต่าง ๆ ของบุคคลทุกคน
2. ประสิทธิภาพทางสังคมในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน

รูปแบบของการศึกษาในทัศนะคริสเตียน เน้นสังคมศึกษาและจริยศึกษา และยึดความรักซึ่งกันและกันของมวลมนุษย์เป็นแนวทางอันสำคัญในการจัด โดยมีเป้าหมายคือการ

สร้างสันติภาพในโลก การศึกษาที่จัดตามแนวคำสอนของคริสเตียนเป็นการศึกษาสำหรับบุคคลทุกคนโดยไม่แบ่งชั้นวรรณะ ไม่แบ่งแยกความร่ำรวยหรือความยากจน และเป็นการศึกษาตามแนวประชาธิปไตย

1.2 การศึกษามัธยมกลาง

สมัยกลาง (The Middle Ages) เป็นสมัยของการจัดระเบียบสังคมให้เรียบร้อยเสียใหม่จากสังคมเก่าที่สับสน ในด้านวัฒนธรรมและการศึกษาถือว่า สมัยกลางเริ่มขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 868 สมัยกลางหมายถึง สมัยที่ยุโรปปรับตัวเองให้ดีขึ้น

การศึกษาในสมัยกลางที่มีวัดเป็นผู้นำ เป็นการศึกษาที่มุ่งหมายให้บุคคลเสียสละเพื่อพระผู้เป็นเจ้า และต้องการให้ทุกคนชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ การศึกษามุ่งจัดระเบียบวินัยให้แก่บุคคลทั้งในทางความประพฤติทางกายและในทางจิตใจด้วย

รูปแบบของการจัดการศึกษาเน้นการเรียนหนังสือโดยใช้ภาษาลาติน และการฝึกหัดอาชีพหัตถกรรม คนของวัดช่วยแนะนำการประกอบอาชีพต่าง ๆ ทุกชนิด นอกจากนี้ ยังมีการรวบรวมตำรับตำราและต้นฉบับวิชาการต่าง ๆ มาเรียนกันเป็นจำนวนมาก โดยรวบรวมตำราจากทุกแห่งในโลก นำมาไว้ในห้องสมุดในวัดแล้วจัดให้มีการคัดลอกตำรับตำราเผยแพร่ออกไป และพวกเขาได้มีการเขียนตำราใหม่ ๆ ออกมาด้วย การศึกษาจึงเจริญมากในสมัยนั้น

หลักสูตรที่เรียนกันในสมัยกลางเน้นศิลปศาสตร์เสรี 7 ประการ (Seven Liberal Arts) คือ

1. ไตรภาคี (The Trivium) ประกอบด้วย วิชาไวยากรณ์ การร้อยกรอง และการพูด

2. จตุรภาคี (The Quadrivium) ประกอบด้วยวิชาเลขคณิต เรขาคณิต ดาราศาสตร์ และดนตรี

สถานศึกษาในสมัยนั้นมีวัดเป็นสถานศึกษาเพียงอย่างเดียวจนตลอดสมัยกลาง ผู้ที่มีชื่อในยุคนั้นคือ สังฆราชแห่งแคนเตอร์เบอรี (Archbishop of Canterbury) ซึ่งถือกันว่าเป็นบิดาแห่งลัทธินักวิชาการ (Scholasticism) ลัทธินี้มีคำสอนใด ๆ เป็นพิเศษ แต่เป็นวิธีการศึกษาอย่างหนึ่งเท่านั้น โดยมีการเริ่มสงสัย เริ่มคัดค้านและขอทราบเหตุผล ซึ่งความจริงใน

ด้านความคิดแล้วยังมีความคิดแคบมาก สนใจแต่วิธีการศึกษามากกว่าที่จะสนใจริเริ่มแสวงหาความคิดใหม่ ๆ

ในสมัยกลางนี้มีความก้าวหน้าถึงขั้นมีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยขึ้นหลายแห่ง เช่น ในประเทศอิตาลีและในประเทศฝรั่งเศส เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ในการจัดการศึกษาสมัยกลางมีการแบ่งชั้นวรรณะกันมาก พวกขุนนางมีหลักการ วิธีการและเนื้อหาวิชาที่จะต้องเรียนอย่างหนึ่ง สำหรับมหาวิทยาลัยยังเป็นเรื่องของชนชั้นปกครองเท่านั้น ชาวนาและกรรมกรก็เรียนต่างกันไป อีกต่างหาก ส่วนพวกพระก็สอนวิชาศาสนา วิธีการสวดมนต์ และการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

โรงเรียนประถมศึกษาที่มีลักษณะ เป็นอย่างโรงเรียนในปัจจุบันก็เริ่มมีขึ้นในปลายสมัยกลาง และเริ่มใช้ภาษาประจำชาติที่พูดกันจริง ๆ เป็นภาษาในโรงเรียนแทนภาษาละตินที่เคยใช้กันในวงการศึกษาก่อน

1.3 การศึกษาสมัยฟื้นฟูและปฏิรูปศิลปวรรณกรรม

สมัยฟื้นฟูและปฏิรูปศิลปวรรณกรรม (The Renaissance and Reformation Periods) คือการฟื้นฟูความเจริญกันใหม่ ทางด้านวรรณคดี ศิลปะและวิทยาศาสตร์เกิดขึ้นในยุโรปในศตวรรษที่ 15 และ 16 โดยได้รับอิทธิพลมาจากอารยธรรมกรีกและโรมันสมัยโบราณ สิ่งที่จะช่วยให้มีการฟื้นฟูศิลปวิทยาได้ง่ายขึ้นได้แก่ การค้นพบวิธีพิมพ์หนังสือ และในสมัยนี้เองที่มนุษย์ให้ความสนใจเป็นพิเศษแก่เรื่องของมนุษย์ด้วยกัน

การศึกษาศัยนี้เป็นการศึกษาเพื่อความเป็นปัจเจกชนหรือเพื่อบุคคลแต่ละคน (education for individuality) มีการปรับปรุงหลักสูตรมัธยมศึกษา แทนที่จะเน้นการสอนศิลปศาสตร์เสรี 7 ประการอย่างสมัยกลาง แต่มาเน้นสอนไวยากรณ์และวรรณคดี

สำหรับโรงเรียนประถมศึกษา มีผู้สนใจพัฒนาขึ้นมามาก และโรงเรียนมัธยมศึกษาก็ได้ได้รับความสนใจเป็นพิเศษ โดยเฉพาะในประเทศอังกฤษ เยอรมัน สวิตเซอร์แลนด์ เนเธอร์แลนด์ ตลอดจนสหรัฐอเมริกาให้ความสนใจจัดตั้งทั้งโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษา

ในช่วงนี้นักปราชญ์หลายท่านได้วิจารณ์และเสนอแนวใหม่ในการจัดการศึกษาหลายท่าน เช่น มิลตัน (Milton) ชาวอังกฤษ แนะนำให้จัดการศึกษาด้วยความใจกว้าง คือให้มุ่งหมายให้บุคคลประพฤติดี มีความชำนาญในงานอาชีพต่าง ๆ ทั้งเพื่อราชการและเพื่อมุ่งธุรกิจเอกชน

และให้มีความรู้ที่จะทำงานทั้งในวงการทหาร และพลเรือน จอห์น ล็อก (John Locke) ชาวอังกฤษ คัดค้านการเสียเวลาเรียนภาษาโบราณ คือ ภาษาละตินและภาษากรีกในโรงเรียนประถม และมัธยมมาก เขาเสนอให้จัดหลักสูตรให้กว้างกว่าเดิมและให้สอนพลศึกษาด้วย เป็นต้น

1.4 การศึกษาในสมัยใหม่

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเริ่มต้นของการปฏิวัติอุตสาหกรรมในปลายศตวรรษที่ 17 ก่อให้เกิดความสนใจในด้านมนุษยธรรมขึ้นทั่วไปในโลกนี้คือทั่วโลกเกิดความคิดที่จะจัดการศึกษาให้แก่มวลชนส่วนใหญ่

เมื่อมีการปฏิวัติอุตสาหกรรมเกิดขึ้นในศตวรรษที่ 18 ในประเทศอังกฤษและได้ขยายไปยังประเทศต่าง ๆ หลายประเทศนั้น การปฏิวัติดังกล่าวได้เป็นแรงหนุนให้มีการขยายการศึกษามากขึ้น และเป็นกิจกรรมสากลทั่วโลก การศึกษากลายเป็นการศึกษาของคนธรรมดาสามัญทั่วไป บางประเทศเริ่มมีการศึกษาบังคับให้เป็นบังคับไปสู่โอกาสทางการเมืองด้วย แต่อย่างไรก็ตาม เรื่องการแบ่งชั้นวรรณะในการให้การศึกษาที่ยังคงมีอยู่ มีวิชาบางวิชาที่เรียนรู้กันเฉพาะบุคคลบางประเภท กล่าวได้ว่า ประชาธิปไตยในทางการศึกษาในระบุนั้นยังไม่ก้าวหน้าไปเท่าที่ควร แต่เพราะการปฏิวัติอุตสาหกรรมนั่นเองที่ประชาชนทั่วไปได้เข้าเรียนในระดับมหาวิทยาลัยมากขึ้น ซึ่งแต่เดิมมานั้นเชื่อกันว่า การศึกษาระดับมหาวิทยาลัยนั้นเป็นการศึกษาของผู้ดีเท่านั้น หมายความว่า อุดมการณ์แห่งประชาธิปไตยได้เริ่มเกิดขึ้นในวงการศึกษบ้างแล้ว

นอกจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมได้บันดาลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาอย่างใหญ่หลวงแล้ว มีอีกสิ่งหนึ่งที่บันดาลให้การศึกษาเปลี่ยนแปลงไปเป็นอันมาก คือ เศรษฐกิจของโลกสมัยใหม่ อิทธิพลของเศรษฐกิจที่มีต่อการศึกษานี้ได้ทำให้ประเทศที่ตกเป็นอาณานิคมของประเทศอังกฤษ ฮอลันดา ฝรั่งเศส โปรตุเกส และสเปน ต่างก็ได้เปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาของตนตามประเทศที่ได้เข้ามาครอบครองทำให้ประเทศอาณานิคมเหล่านั้นมีระบบการศึกษาแบบยุโรปแทบทั้งหมด และยังเป็นระบบเช่นนี้อยู่แม้ในปัจจุบันทำให้เกิดปัญหาว่า การศึกษาแบบยุโรปนั้นสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของประเทศนั้น ๆ เพียงไร

นับแต่ได้มีการปฏิวัติอุตสาหกรรมหรือนับแต่ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างขนานใหญ่มาแล้ว วิถีชีวิตของมนุษย์ก็ได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นอันมาก นั่นหมายถึง

ความว่า วิธีดำเนินการศึกษาได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากเช่นเดียวกัน นอกจากนั้น มนุษย์มีความต้องการทางการศึกษามากขึ้นทั่วโลก ที่สำคัญที่สุดก็คือว่า ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวข้างต้นได้บันดาลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจอย่างมหาศาลเช่นเดียวกัน ดังนั้น อาชีพใหม่ ๆ ก็เกิดมากขึ้น อาชีพที่เกิดใหม่เหล่านั้นเหมาะสมสำหรับผู้ได้รับการศึกษา มนุษย์จึงต้องได้รับการศึกษาสูงขึ้นเป็นเงาตามตัว และเริ่มมีความตระหนักกันว่า การศึกษาเป็นปัจจัยอันจำเป็นในการดำรงชีวิต ด้วยเหตุดังกล่าวนี้จึงได้มีการเร่งรัดพัฒนาการศึกษาทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ

1.5 การศึกษาในสมัยปัจจุบัน

เมื่อสิ้นสงครามโลกครั้งที่สองลงแล้ว การศึกษาได้กลายเป็นกิจการที่สำคัญอย่างหนึ่งของมนุษย์ โดยคู่ได้จากงบประมาณการศึกษาที่รัฐบาลของแต่ละประเทศได้ทุ่มเทไปเพื่อกิจการนี้ งบประมาณการศึกษานั้นจะเป็นรองก็เพียงแต่งบประมาณด้านการทหารเท่านั้น แต่ถ้าสามารถนำงบประมาณการศึกษาในภาคเอกชนมารวมด้วยแล้ว งบประมาณการศึกษาก็จะสูงกว่างบประมาณด้านการทหารมาก ถ้าวิเคราะห์กันทั่วโลกแล้วจะเห็นได้ว่า งบประมาณการศึกษานั้นจะเพิ่มขึ้นปีละไม่น้อยกว่า 10 เปอร์เซ็นต์ แต่งบประมาณการทหารนั้นจะเพิ่มไม่ถึงปีละ 10 เปอร์เซ็นต์ (บรรจง ชูสกุลชาติ, 2527 : 15)

ในระยะหลัง ๆ นี้ นักการศึกษาเริ่มตระหนักว่า การศึกษาในปัจจุบันได้ล้มล้างระบบเศรษฐกิจไปเป็นอันมาก แม้ในระยะนี้การศึกษาได้พัฒนาไปไกลมากแล้วก็ตาม แต่ก็ยังมีปัญหาเศรษฐกิจในการศึกษาอยู่ ประเทศที่ได้พัฒนาการศึกษาให้ก้าวล้ำหน้าเศรษฐกิจไปนั้นมีหลายประเทศ ทั้งประเทศที่พัฒนาและประเทศที่กำลังพัฒนาได้แก่ ประเทศสหรัฐอเมริกา สหภาพโซเวียต รัสเซียและญี่ปุ่น ส่วนประเทศที่กำลังพัฒนาก็ได้แก่ สาธารณรัฐประชาชนคองโกและประเทศแควมารุนในทวีปแอฟริกา เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม การศึกษาในอดีตกาลที่ผ่านมานั้นแตกต่างจากการศึกษาที่จัดกันอยู่ในปัจจุบัน การศึกษาในอนาคตนั้นจัดขึ้นเพื่อธำรงไว้ซึ่งสถานภาพเดิมในสังคมและวัฒนธรรม แต่การศึกษาในปัจจุบันนั้นเน้นดำเนินไปเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสถานภาพเดิมของสังคมและวัฒนธรรม ทั้งนี้ เพราะมีความเชื่อกันว่าปัจจุบันก็คืออนาคต

ปรากฏการณ์อย่างหนึ่งในสมัยปัจจุบันก็คือ สังคมเริ่มไม่ยอมรับผู้สำเร็จการศึกษาจากสถาบันการศึกษาเข้าทำงาน ปรากฏการณ์อันนี้เป็นครรชนที่ชี้ให้เห็นช่องว่างที่เกิดขึ้นระหว่างการศึกษากับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ และเป็นครรชนชี้ให้เห็นว่าการศึกษาล้าหลังเศรษฐกิจไปแล้ว ดังนั้น ในสมัยที่มีการปฏิวัติทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างสมัยปัจจุบันนี้ ปรัชญาการศึกษาต้องเปลี่ยนแปลงไป ควรเป็นการศึกษาเพื่อชีวิตและเพื่อปวงชน กระบวนการให้การศึกษาควรเปลี่ยนจากกระบวนการเรียนหนังสือ เพื่อให้เกิดความรู้มาเป็นกระบวนการทำงานเพื่อให้เกิดทักษะ ควรเปลี่ยนจากกระบวนการเรียนจดจำมาเป็นกระบวนการจัดการ ควรเปลี่ยนจากกระบวนการเรียนรับมาเป็นกระบวนการเรียนให้ ให้ทั้งรูปธรรม นามธรรม และทฤษฎีและปฏิบัติ และควรเปลี่ยนจากกระบวนการเรียนเพื่อบริโภคมาเป็นกระบวนการเรียนเพื่อการผลิต ถ้าไม่สามารถปรับปรุงกระบวนการในการให้การศึกษาได้ การศึกษาก็ไม่สามารถสนองความต้องการของบุคคลและสังคมได้ นอกจากนั้น การศึกษาก็จะไม่สามารถสนองความต้องการของระบบเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาและทุกแห่งได้

ดังนั้น การศึกษาในปัจจุบันจะเจริญหรือไม่เพียงใดในแต่ละประเทศขึ้นอยู่กับความเจริญของสังคมที่เปลี่ยนจากสังคมชนบทมาเป็นสังคมเมืองมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับการพัฒนาสังคมเกษตรกรรมมาเป็นสังคมอุตสาหกรรม และขึ้นอยู่กับการพัฒนาเศรษฐกิจในระบบธุรกิจอย่างอื่นในสังคม ซึ่งล้วนแล้วแต่ทำให้สังคมต้องการกำลังคนที่ได้รับการศึกษาดีกว่าเดิม ทำให้ผู้บริหารประเทศให้ความสนใจที่จะพัฒนาการศึกษาให้ดียิ่งขึ้น เพราะการศึกษาคือเครื่องมืออันสำคัญในการพัฒนากิจการต่าง ๆ ทุกด้านของประเทศ

2. การสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา

สำนักการศึกษาระหว่างประเทศแห่งสหประชาชาติ (International Bureau of Education - IBE) ได้สำรวจความคิดเห็นไปยังประเทศต่าง ๆ เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา ได้สรุปผลสำรวจ (Thomas, 1975 : 13) ดังนี้

2.1 ทุก ๆ แห่งในโลกกำลังมีการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา การเปลี่ยนแปลงทางการศึกษานั้นบางแห่งก็มีมากมาย เช่น มีการเปลี่ยนแปลงภายในระบบการศึกษาของประเทศ ในบางประเทศ การปฏิรูปการศึกษาก็เป็นเพียงบางส่วน แต่ทุก ๆ ประเทศล้วนแต่มีการดำเนินการที่จะเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาด้วยกันทั้งสิ้น นั่นก็คือการศึกษาทุก ๆ แห่งในโลกกำลังมีการเคลื่อนไหว

2.2 ทุกประเทศมองเห็นความจำเป็นที่จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นประเทศที่เกิดใหม่ในทวีปแอฟริกา หรือทวีปเอเชีย และแม้แต่ประเทศที่มีมหาวิทยาลัยหรือสถาบันการศึกษาที่เก่าแก่ ต่างก็พยายามหาระบบการศึกษาที่จะนำมาปรับเข้ากับความเป็นและวัฒนธรรมของประเทศของตน ขณะเดียวกันเจ้าหน้าที่จากทางราชการ จากรัฐสภา และจากพรรคการเมืองต่าง ๆ รวมทั้งผู้เชี่ยวชาญและคณะที่ปรึกษาของทางราชการในประเทศต่าง ๆ ทุกแห่ง ต่างก็กำลังวางแผนที่จะดำเนินการปฏิรูปการศึกษา

สำหรับการดำเนินการปฏิรูปการศึกษานี้ มุ่งให้เกิดความเป็นธรรมในการศึกษาทั้งสิ้น (Democratization of education) การศึกษาที่จะจัดให้แก่แต่ละคนต่อไปนี้ จะต้องประกอบด้วย

1. การศึกษาสามัญและการศึกษาอาชีพควบคู่กันไปเสมอ
2. การวางแผนการศึกษาย่อมมีบทบาทสำคัญยิ่งในการปฏิรูปการศึกษา
3. ในประเทศอุตสาหกรรมมีแนวโน้มที่จะเพิ่มจำนวนปีของการศึกษามากับระดับให้มากขึ้น และมีการฝึกฝนนอกโรงเรียนมากขึ้นด้วย
4. การปฏิรูปการสอน หมายรวมถึงการเปลี่ยนแปลงวิธีสอน หลักสูตร การสอนต่าง ๆ อุปกรณ์และตำราเรียน ฯลฯ
5. ในหลายประเทศการศึกษาด้วยตนเองและวัดผลโดยตนเองแพร่หลายยิ่งขึ้น
6. การร่วมมือระหว่างประเทศคงจะช่วยให้การปฏิรูปการศึกษามีหวังจะเป็นผลสำเร็จ
7. การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความรู้ในเรื่องนวัตกรรมการร่วมกันสร้างวิธีการใหม่เป็นของจำเป็นทั้งสิ้น

อย่างไรก็ดี การเปลี่ยนแปลงนั้นเกือบจะไม่มีใครใช้กำลังเข้าบังคับเลย เป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนาและให้การสนับสนุน Philip H. Coombs ได้เขียนเรื่องวิกฤตการณ์ทางการศึกษาของ

โลก (Coombs. 1968) แต่คำว่า "วิกฤตการณ์" ของ Coombs นั้นก็ไม่ได้มีความหมายอะไร
มากไปกว่าคำเตือนเกี่ยวกับสิ่งที่น่ากลัวทั่ว ๆ ไป

ต่อมา การกล่าวถึงวิกฤตการณ์ทางการศึกษาในสิ่งที่เป็นเรื่องเร่งด่วนหรือเป็นเรื่อง
ที่เกิดขึ้นเพียงชั่วคราวนั้นไม่เป็นการเพียงพอแล้ว การเปลี่ยนแปลงทางการศึกษากลายเป็น
สิ่งที่ยอมรับและจำเป็นที่จะเสริมสร้างความเจริญของประเทศ ตั้งแต่บัดนั้นมาข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการ
เปลี่ยนแปลงทางการศึกษาในรายงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐ เป็นสิ่งที่ได้รับความสนใจมาก ถึงแม้
ว่าจะมีบางอย่างที่ยังบกพร่องอยู่ก็ตาม การแถลงหรือแจ้งให้ทราบถึงความขาดแคลนหรือการตก
อยู่ในสถานการณ์ที่ลำบาก ไม่เป็นสิ่งที่ต้องปกปิดกันต่อไปอีกแล้ว เจ้าหน้าที่ทางการศึกษาต่าง
พิจารณาถึงการทำงานของตนเพื่อให้เกิดผลดีและมีความมั่นใจในตนเองมากขึ้น

3. การปฏิรูปการศึกษาในประเทศต่าง ๆ

ในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา นับเป็นระยะที่ประเทศต่าง ๆ ได้เล็งเห็นความสำคัญใน
การพิจารณาระบบการศึกษาใหม่และริเริ่มนโยบายในอันที่จะปฏิรูปและจัดระบบการศึกษาเพื่อให้
ทันกับพัฒนาการใหม่ ๆ

การปฏิรูปการศึกษาในประเทศต่าง ๆ นั้น นอกจากจะมีความแตกต่างกันทางด้านวัตถุประสงค์
ประสงค์ แรงกระตุ้นและขอบเขตแล้ว ยังแตกต่างกันในด้านอำนาจหน้าที่อีกด้วย กล่าวคือ ความ
พยายามที่จะปฏิรูปในบางครั้งไม่มีอำนาจหน้าที่ในการเริ่มปฏิบัติจริง ได้แต่เพียงชี้แนะและให้ความ
เห็นต่อหน่วยงานที่มีอำนาจจริงเท่านั้น แต่บางครั้งการปฏิรูปนั้นได้ถูกรวมไว้ในกฎหมาย ดังนั้น
จึงมีส่วนในการกำหนดนโยบายของรัฐบาล

ปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดขอบเขตของการปฏิรูปการศึกษาก็คือ เศรษฐกิจ
สังคม และการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของสังคม เมื่อเกิดการแปรเปลี่ยนโครงสร้างทาง
เศรษฐกิจ สังคม และค่านิยมต่าง ๆ ขึ้น การปฏิรูปด้านการศึกษาก็ต้องตามมาอย่างแทบจะหลีกเลี่ยง
ไม่ได้ การปฏิรูปนั้นอาจเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่จะช่วยสนับสนุนการแปรเปลี่ยนของสังคม หรือ
อาจเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นความจริงว่า เศรษฐกิจและสังคมนั้นได้เปลี่ยนแปลงไปเพียงใดแล้ว ซึ่งถ้า
เป็นกรณีหลังก็หมายความว่า อาจเกิดช่องว่างขึ้นแล้วระหว่าง เศรษฐกิจ สังคม ค่านิยม กับระบบ

การศึกษาเดิมโดยที่อาจเริ่มมีการสังเกตเห็นว่าการศึกษาที่จัดอยู่นั้นไม่มีระบบที่ดีเท่าที่ควร ไม่สอดคล้องกับสภาพต่าง ๆ ในสังคม และกว่าจะมีระบบการศึกษาที่ดีกว่าเข้ามาใช้แทนที่ ก็จะเกิดการสูญเสียค่าทางการศึกษาไปไม่ใช่น้อย

บางประเทศได้รวมการปฏิรูปการศึกษาเข้าเป็นส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทั้งหมดทางด้านสังคม เศรษฐกิจและการเมือง สำหรับประเทศที่กำลังพัฒนาบางประเทศการปฏิรูปการศึกษาเป็นความพยายามอย่างต่อเนื่องที่จะพัฒนาการศึกษาให้เป็นระบบที่ดี พยายามหารูปแบบต่าง ๆ ที่สามารถเชื่อมโยงกับพัฒนาการด้านสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจของประเทศ ตลอดจนสามารถเข้ากับค่านิยม ความต้องการและแนวความคิดของคนในชาติได้ การศึกษาจะต้องมีความสัมพันธ์อย่างแท้จริงกับวัฒนธรรมและค่านิยมทางด้านจริยธรรมของสังคมและสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาตนขึ้นมา จากนโยบายดังกล่าวทำให้สามารถกำหนดวัตถุประสงค์ของการศึกษาเป็น 3 ประการที่มีความสัมพันธ์กัน ดังนี้

1. สนับสนุนให้การศึกษามีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกับวัตถุประสงค์ของสังคม และสัมพันธ์กับการพัฒนาการด้านอื่น ๆ ของประเทศ เช่น การพัฒนาชนบท การพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรมและเทคโนโลยี ฯลฯ

2. จัดและปรับปรุงรูปแบบของโครงสร้างภายใน เนื้อหาและวิธีการของระบบการศึกษาใหม่

3. พัฒนาและสนับสนุนสมรรถนะของระบบการศึกษาเพื่อให้ทันกับปัญหาใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นทันกับความเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่ง ตลอดจนความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

อย่างไรก็ตาม การปฏิรูปการศึกษาในช่วงนี้ได้ขยายขอบเขตของวัตถุประสงค์ไปมากกว่าการปฏิรูปการศึกษาในสมัยก่อน ๆ ซึ่งเน้นแต่การศึกษาในระบบโรงเรียนเป็นสำคัญ กล่าวคือหลาย ๆ ประเทศได้สังเกตเห็นว่า การศึกษาไม่ใช่ว่าจะเกิดขึ้นได้แต่ในระบบโรงเรียนเท่านั้น แต่สามารถจัดในรูปแบบต่าง ๆ กันเพื่อให้การศึกษาขยายไปถึงประชากรได้ทุกวัย มิใช่มุ่งแต่เพียงประชากรวัยเด็กเท่านั้น ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของระบบการศึกษาขึ้น โดยทำให้ต้องขยายขอบเขตของการจัดระบบการศึกษาของชาติออกไปอีก การจัดการศึกษาสำหรับประชากรนอกวัยเรียนในแต่ละประเทศอาจเน้นความสำคัญแตกต่างกันออกไป บางประเทศมุ่งเน้นใน

การจัดการศึกษาสำหรับเด็กก่อนวัยเรียน บางประเทศก็ให้ความสำคัญกับเยาวชนที่ไม่ได้ศึกษาอยู่ในระบบโรงเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกที่ลาออกจากการศึกษาไปกลางคัน ซึ่งเป็นการให้โอกาสครั้งที่สองแก่พวกเขาอีก ในกรณีนี้ได้อาศัยสถานที่และอุปกรณ์ของโรงเรียนที่ทำการสอนในระบบโรงเรียนตามปกติให้ได้ประโยชน์อีกทางหนึ่งด้วย

นอกจากนี้ ในหลายประเทศได้พัฒนารูปแบบของโรงเรียนขึ้นใหม่ เช่น โรงเรียนชุมชน ซึ่งสามารถให้บริการทางการศึกษาแก่ทั้งเด็กที่อยู่ในระบบโรงเรียน และประชากรทุกวัย โรงเรียนกึ่งทำงานกึ่งเรียน (Semi-Working-Semi-Learning School) เป็นความพยายามที่จะรวมการประกอบอาชีพกับการเรียนเข้าด้วยกันให้ได้ประโยชน์ร่วมกันทั้งสองทาง (คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2524 : 49-50)

ขอยกตัวอย่างประเทศต่าง ๆ ที่มีการเปลี่ยนแปลงและปฏิรูปการศึกษา โดยพยายามจัดรูปแบบการศึกษาขึ้นใหม่ในระยะเวลาไล่เลี่ยกัน เช่น ในประเทศอาร์เจนตินา รัฐบาลแห่งชาติที่จัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2516 ได้ประกาศถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการสร้างใหม่ทางการศึกษา โดยถือหลักการใหญ่ ๆ เพื่อรับใช้ชาติและสังคม ประเทศคาโฮเม (Dahomy) ซึ่งอยู่ทางตะวันตกของทวีปแอฟริกา ก็ได้ตั้งวัตถุประสงค์ที่จะยกระดับภาษาและวัฒนธรรมของชาติขึ้น และมีแนวโน้มใหม่ในการให้การศึกษาระดับมหาวิทยาลัยแก่ชาวแอฟริกา ในประเทศลิเบีย (Liberia) ภายหลังจากการเสียชีวิตของประธานาธิบดีทับแมน (Tubman) ประธานาธิบดีคนใหม่ได้ให้ความสำคัญแก่การศึกษาเป็นอย่างมาก โดยได้จัดความสำคัญให้เป็นอันดับถัดไปจากการเกษตร และอยู่ในอันดับเหนือกว่าการสาธารณสุขและคมนาคม ในประเทศนิจีแลนด์ เมื่อพรรคกรรมกรได้เข้ามามีอำนาจปกครองประเทศ เมื่อ พ.ศ. 2515 และได้ประกาศให้มีการเปลี่ยนแปลงแนวทางการศึกษาอย่างรีบด่วน สำหรับประเทศปากีสถานก็เช่นเดียวกัน ได้ประกาศนโยบายทางการศึกษาใหม่ ซึ่งมีวัตถุประสงค์หลายประการด้วยกัน โดยเริ่มจากการรักษาและคงไว้แห่งศาสนาอิสลาม ไปจนถึงความสำคัญทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และได้กำหนดขั้นตอนในการพัฒนาการศึกษาไว้อย่างชัดเจน

สำหรับประเทศไทยได้มีการจัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติขึ้นใน พ.ศ. 2520 โดยการขึ้นนำของคณะกรรมการปฏิรูปการศึกษา ประเทศเนปาลคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้วาง

แนวทางในการจัดระบบการศึกษาขึ้นใหม่ และกำลังอยู่ระหว่างดำเนินการ ประเทศพม่ามีการประเมินระบบการศึกษาและได้กำหนดนโยบายการศึกษาขึ้นใหม่ใน พ.ศ. 2517 ประเทศฟิลิปปินส์ได้ประกาศพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการพัฒนาการศึกษาใน พ.ศ. 2515 ซึ่งได้กำหนดวัตถุประสงค์และวิธีการในการจัดการศึกษาตลอดจนถึงการฝึกอบรม ประเทศรัสเซียได้เริ่มทำการปฏิรูปการศึกษาใน พ.ศ. 2509 และเสร็จสมบูรณ์ในราว พ.ศ. 2519-2520 และในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2520 นั้นเอง ก็ได้มีการประกาศพระราชกฤษฎีกาเพื่อทำการปรับปรุงทางการสอน การศึกษาของนักเรียนในโรงเรียนทั่วไป และการเตรียมตัวเพื่อประกอบอาชีพต่อไปของนักเรียน ประเทศศรีลังกา ทำการปรับปรุงทางการศึกษาหลายประการ ใน พ.ศ. 2515 ซึ่งเป็นการปรับปรุงทั้งทางด้านโครงสร้างและเนื้อหา เพื่อให้สอดคล้องกับการพัฒนาด้านอื่น ๆ ของประเทศ ประเทศอินเดียนรัฐบาลได้ประกาศนโยบายการศึกษาของชาติขึ้นใหม่ จากคำแนะนำของคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ และต่อมาก็ได้ประกาศนโยบายการศึกษาผู้ใหญ่ ประเทศอาฟกานิสถานได้ปรับปรุงนโยบายการศึกษาขึ้นใหม่ใน พ.ศ. 2522 และเริ่มปฏิรูปการศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับการพัฒนาทางด้านสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ และประเทศออสเตรเลียได้ทำการศึกษารูปแบบของการศึกษาระดับหลังมัธยม เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษาระดับมัธยมศึกษากับการศึกษาหลังระดับมัธยมศึกษา ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างการประกอบอาชีพกับการศึกษา

นอกจากนี้ ยังมีอีกสองประเทศซึ่งมีความแตกต่างกันอย่างมากทางด้านเศรษฐกิจ คือ ประเทศญี่ปุ่นและประเทศเอธิโอเปีย มีการปฏิรูปการศึกษาและได้รับความสนใจเป็นอย่างมากสำหรับประเทศเอธิโอเปีย จากความช่วยเหลือจากองค์การระหว่างชาติและยูเนสโก ได้ศึกษาระบบการศึกษาทั้งหมดเพื่อหาความบกพร่องและความขาดแคลนปัจจัยต่าง ๆ และได้สรุปผลว่า จากความสามารถที่มีอยู่ในปัจจุบันเป็นไปได้ที่จะจัดโรงเรียนให้แก่ประชาชนส่วนใหญ่เข้ารับการศึกษาก่อนกลางศตวรรษหน้า ถึงแม้ความจริงพบว่าคนที่จบการศึกษาเป็นจำนวนมากจะไม่มีงานทำก็ตามที ยังมีผู้ใหญ่เป็นจำนวนมากที่ไม่ได้เข้าโรงเรียนและไม่สามารถอ่านออกเขียนได้ในสถานการณ์เช่นนี้ ประเทศเอธิโอเปียต้องมีนโยบายที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างจริงจังเป็นการเปลี่ยนทิศทางของการศึกษา โดยเริ่มต้นที่การศึกษาในระดับประถมและการศึกษาผู้ใหญ่ นอกจากนี้ยังต้องสามารถวางโครงสร้างการศึกษาใหม่ หาวิธีการใหม่ ๆ ในการฝึกอบรม การกระจายทรัพยากร ตลอดจนวิธีการสอนต่าง ๆ

ในประเทศญี่ปุ่น จากการที่รัฐบาลได้พิจารณารายงานของสภาการศึกษากลาง (Central Council for Education) และเห็นชอบในการที่จะทำการปฏิรูประบบการศึกษาของประเทศเป็นครั้งที่สาม การปฏิรูปการศึกษาครั้งแรกของประเทศญี่ปุ่นเพื่อเข้าสู่ระบบการศึกษาแบบใหม่เริ่มในสมัยเมจิ (Meiji era) และการปฏิรูปการศึกษาครั้งที่สองเริ่มขึ้นหลังจากสงครามโลกครั้งที่สองสิ้นสุดลง ในบรรดาประเทศที่ส่งรายงานการศึกษาให้แก่องค์การสหประชาชาตินั้น ญี่ปุ่นเป็นประเทศเดียวที่ได้ประกาศว่าการปฏิรูปการศึกษาเป็นส่วนหรือตอนสำหรับขบวนการศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong Education process) ซึ่งเริ่มจากการศึกษาในระดับประถมจนถึงการศึกษาผู้ใหญ่

ตามความเป็นจริงเป็นที่ยอมรับว่า ในกลุ่มประเทศซึ่งมีจำนวนไม่มากนัก ซึ่งนำหลักการการศึกษาตลอดชีวิตไปใช้ เท่าที่ดำเนินการมาไม่อาจจะนำการศึกษา เช่นที่กล่าวนั้นไปใช้กับเยาวชนในโรงเรียนหรือในมหาวิทยาลัยได้อย่างเต็มที่ เพราะยังมีความเข้าใจสับสนกันระหว่างการศึกษาตลอดชีวิตและการศึกษาผู้ใหญ่ หรือการอบรมฝึกฝนต่อเนื่อง ญี่ปุ่นเป็นประเทศเดียวที่นำหลักการการศึกษาตลอดชีวิตไปทดลองและเป็นสิ่งที่น่าสนใจที่จะติดตามผลการทดลองซึ่งไม่กี่ปีข้างหน้า ประเทศญี่ปุ่นคงเป็นประเทศตัวอย่างให้แก่ประเทศอื่น ๆ

4. วิธีการในการปฏิรูปการศึกษา

วิธีการในการปฏิรูปการศึกษาที่เกิดขึ้นในประเทศต่าง ๆ มีหลายลักษณะ ดังนี้

4.1 การปฏิรูปการศึกษาที่เกิดขึ้นตามสภาวะการเมือง เป็นการตัดสินใจของพรรคการเมืองที่มาเป็นรัฐบาลของประเทศ

ในประเทศนิวซีแลนด์ความคิดแรกเริ่มในการที่จะปฏิรูปการศึกษานั้นเริ่มจากการประชุมของกลุ่มต่าง ๆ เพื่อทำการประเมินโครงสร้างและหลักสูตรการศึกษาที่จัดขึ้นใหม่ และได้สรุปความเห็นของที่ประชุมและจัดพิมพ์เป็นเอกสารเผยแพร่ออกไปอย่างกว้างขวางในประเทศ ข้อคิดเห็นและการวิจารณ์ในเอกสารนี้ ทำให้มีการประชุมระดับชาติขึ้น ที่ประชุมประกอบด้วยนักการศึกษาผู้ปกครองและประชาชนทั่วไปที่สนใจในการศึกษา เพื่อหาข้อยุติในปัญหาต่าง ๆ จากการประชุมนี้ได้มีข้อเสนอแนะต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ซึ่งมีผลทำให้มีการตัดสินใจที่จะต้องมีการปฏิรูป

การศึกษาขั้น ต่อมาพรรคกรรมกรมีอำนาจในการปกครองประเทศไม่เห็นด้วยกับข้อเสนอแนะในการปฏิรูปการศึกษา จึงได้จัดให้มีการประชุมในเรื่องการพัฒนาในด้านการศึกษาขั้นใหม่ ทำให้เกิดแผนในทางปฏิบัติที่เด่นชัดมากขึ้น อย่างไรก็ตาม การปฏิรูปด้วยวิธีนี้เป็นการปฏิรูปในระบบประชาธิปไตย คือ เปิดโอกาสในการรับฟังข้อคิดเห็นต่าง ๆ

สำหรับในหลาย ๆ ประเทศที่มีการเปลี่ยนรัฐบาลอยู่เสมอ การปฏิรูปไม่ว่าจะในเรื่องใดจะเป็นไปในลักษณะที่ล่าช้า ทั้งนี้ เพราะทุก ๆ ระยะเวลาที่จะดำเนินการต้องรอพิจารณาจากผลการทดลองของผู้เชี่ยวชาญหรือจากการปรึกษาระหว่างเจ้าหน้าที่ในหลาย ๆ ระดับก่อน ส่วนในประเทศญี่ปุ่น การจะทำเรื่องอะไรนั้นจะต้องนำเรื่องนั้นเข้าที่ประชุมของคณะกรรมการหลาย ๆ ชุด เพื่อจะได้มีการอภิปรายกันอย่างกว้างขวาง และมีการเลือกโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษา เพื่อทำการทดลองในโครงการศึกษานั้นขึ้นเป็นพิเศษด้วย พร้อมทั้งมีการค้นคว้าวิจัยโดยสถาบันที่เชี่ยวชาญหลายสถาบัน นอกจากนี้ ยังมีการเผยแพร่การทดลองวิทยุและโทรทัศน์และตามมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง กับโครงการ กระบวนการปฏิรูปในแต่ละขั้นตอนประเทศญี่ปุ่นถือว่าเป็นสิ่งจำเป็น และกระบวนการทั้งหมดนี้ประสานงานโดยเจ้าหน้าที่ของกระทรวงศึกษาธิการ การปฏิรูปการศึกษาในประเทศญี่ปุ่นก็เป็นเรื่องทางการเมือง ทั้งนี้ เพราะการศึกษาเป็นสิ่งที่จะมีผลต่ออนาคตของชาติ อย่างไรก็ตาม องค์ประกอบที่แท้จริงของการปฏิรูปก็ เช่นเดียวกับกลุ่มคนหรือสมาคมที่ต้องรับผิดชอบต่อการพัฒนาและก่อให้เกิดความร่วมมือ ซึ่งต่างก็มีจุดมุ่งหมายจุดเดียวที่เหมือนกัน คือ ความเข้าใจในเรื่องความจำเป็นของการศึกษา

นอกจากสองประเทศดังกล่าวข้างต้นยังมีอีกหลายประเทศที่มีการปฏิรูปการศึกษาที่เกิดขึ้นตามสภาวะการเมือง เช่นในกรณีของประเทศอาร์เจนตินา คาโฮเม ลิเบอเรีย และปากีสถาน เป็นต้น ส่วนในประเทศสังคมนิยมโดยเฉพาะประเทศคิวบา การตัดสินใจทางการเมืองหรือทางด้านอื่น ๆ จะมาจากคณะกรรมการสูงสุดของพรรคและมีการระบายละเอียดไว้อย่างชัดเจนในโครงการพัฒนาแต่ละโครงการ การศึกษาก็เช่นเดียวกัน ต้องดำเนินการตามแนวทางทั่วไปที่คณะกรรมการของพรรคได้วางไว้

4.2 การปฏิรูปการศึกษาที่เกิดขึ้นจากการประชุมปรึกษาหารือจากการหยั่งเสียง โดยรัฐบาลหยั่งเสียงว่ามีปัญหาทางการศึกษาจึงจัดให้มีการประชุมและสัมมนาขึ้น ยกตัวอย่างเช่น ประเทศ

เม็กซิโกมีการหยั่งเสียงเกี่ยวกับปัญหาทางการศึกษาทั่วประเทศ รัฐบาลได้จัดให้มีการประชุมและสัมมนาขึ้น ผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วย ครู ผู้ปกครอง เจ้าหน้าที่ด้านเทคนิค นักอุตสาหกรรม และนักเขียน ผลที่ได้จากการประชุมทั้งหมดนี้กระทรวงศึกษาธิการ เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบในการดำเนินการตามหลักการปฏิรูป

4.3 การปฏิรูปการศึกษาที่เกิดจากการจัดทำรายงานของหน่วยงานรับผิดชอบทางการศึกษา โดยรัฐบาลจัดทำรายงานออกเผยแพร่ และดูว่าได้รับความสนใจจากประชาชนมากน้อยเพียงไร ประเทศที่ใช้วิธีการนี้คือ สหราชอาณาจักร เมื่อรัฐบาลโดยกระทรวงศึกษาธิการและวิทยาศาสตร์ ได้จัดทำรายงานอย่างเป็นทางการชื่อว่า สมุดปกขาว "Education : a framework for expansion" ออกเผยแพร่ รายงานนี้แบ่งเป็น 2 ฉบับ และได้รับความสนใจจากคนส่วนมาก ฉบับแรกกล่าวถึงแผนการขยายการศึกษาในอังกฤษและเวลส์ อีกฉบับหนึ่งกล่าวถึงสกอตแลนด์ในระยะ 10 ปีข้างหน้า โดยเสนอหลักในการพัฒนา 5 ประการ คือ จัดเพิ่มจำนวนโรงเรียนสำหรับเด็กที่มีอายุต่ำกว่า 5 ปี เพิ่มจำนวนอาคารเรียนเป็นจำนวนมาก มีโครงการเพิ่มจำนวนครู หามาตรการที่จะปรับปรุงการฝึกอบรมครูในระยะสั้นและระยะยาว และจัดรูปแบบการศึกษาในระดับสูงใหม่โดยให้สถานศึกษาต่าง ๆ มีคุณภาพอยู่ในระดับเดียวกัน มาตรการต่าง ๆ เหล่านี้คณะกรรมการที่ได้รับการแต่งตั้งขึ้นเป็นผู้เสนอแนะต่อทางรัฐบาล อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่า ในเรื่องหรือสาขาที่เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นเป็นผู้นำในการดำเนินการนั้น ได้มีการเปลี่ยนแปลงในโครงการอย่างมากมาจากทางรัฐบาล โดยเฉพาะโครงการระยะยาว ทั้งนี้ ก็เพื่อความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างรัฐบาลและเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น

จากการศึกษาโครงการของสหราชอาณาจักร ทำให้ได้ทราบว่า การกระจายอำนาจ (decentralization) ทางการศึกษาของประเทศเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการศึกษาแผนใหม่และในหลาย ๆ ประเทศ เช่น ประเทศเม็กซิโก และปากีสถาน กระทรวงศึกษาธิการได้จัดให้มีผู้แทนของกระทรวงฯ เป็นผู้รับผิดชอบในการบริหารการศึกษาซึ่งเป็นการทำงานที่ได้พบกับความเป็นจริง ในประเทศอัลจีเรีย อิหร่าน และอิตาลี ได้แบ่งเป็นเขตการศึกษาโดยอยู่ในความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่บริหารการศึกษาในแต่ละเขต เพื่อสะดวกต่อการปกครองและสามารถเข้ากับประชาชนในถิ่นนั้น ๆ ได้อย่างใกล้ชิด

5. ปัญหาต่าง ๆ ที่ยังคงอยู่ และการแสวงหาหนทางแก้ไข

ในหลายประเทศมีความต้องการที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงและทำการปฏิรูปลักษณะต่าง ๆ ให้สำเร็จ จากรายงานของประเทศที่มีการปฏิรูปการศึกษาซึ่งได้เสนอต่อองค์การสหประชาชาติ ทำให้ได้ทราบว่าเมื่อเวลาผ่านไปปัญหาเก่า ๆ เหล่านั้นก็กลับเข้ามาอีก แต่มีบางประเทศที่ยอมรับความจริงและมีการวิเคราะห์ปัญหาเหล่านี้ ทำให้สามารถมองเห็นสภาพการศึกษาที่แท้จริงได้ชัดเจนในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมา ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ (Thomas, 1975 : 20-36) คือ

5.1 การสูญเปล่าทางการศึกษา (Educational wastage)

ปัญหา คือ การออกจากโรงเรียนกลางคัน ปัญหานี้เป็นปัญหาที่มีมานานและยังไม่สามารถที่จะหาทางแก้ไขได้สำเร็จ ประเทศในแถบทวีปอเมริกาใต้ แอฟริกาและเอเชีย เช่น ประเทศอาร์เจนตินา ในจีเรียและไทย เป็นต้น นักเรียนเป็นจำนวนมากที่เลิกเรียนในระหว่างการศึกษาในระยะเริ่มแรก ในประเทศมาเลเซียก็มีปัญหาในด้านนี้เช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตาม จำนวนนักเรียนที่ออกจากโรงเรียนยังไม่มีท่าทีที่จะลดลงเลย

แนวทางการแก้ปัญหา นักเรียนออกจากโรงเรียนกลางคันนั้น ยังไม่ประสบผลสำเร็จเลย ไม่ว่าจะเป็นประเทศที่กำลังพัฒนา เช่น ประเทศอินเดียหรือประเทศอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานเป็นส่วนใหญ่ เช่น ประเทศอิตาลีโดยเฉพาะทางตอนใต้ของประเทศ ครอบครัวส่วนมากให้เด็กออกจากโรงเรียนเพื่อทำงานหารายได้ช่วยเหลือครอบครัว เจ้าหน้าที่ทางการศึกษาได้พยายามทุกวิถีทางที่จะต่อสู้กับแนวโน้มในการออกจากโรงเรียนของเด็ก ๆ โดยการรณรงค์การประชาสัมพันธ์และใช้วิธีชักจูงมากกว่าจะใช้วิธีบังคับ ซึ่งต้องใช้เวลาเป็นอย่างมากในการก่อให้เกิดความก้าวหน้าทางการศึกษา

5.2 ความล่าช้าในการศึกษา (Educational Retardation)

ปัญหา คือ การสอบตกและการเรียนซ้ำชั้น การศึกษาในระดับประถมศึกษาหรือแม้แต่ในระดับมัธยมศึกษาก็ตาม การสอบตกและการเรียนซ้ำชั้นในบางวิชาเป็นสิ่งที่น่าวิตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศที่กำลังพัฒนา แต่การสอบตกและการเรียนซ้ำชั้นนั้นมิได้เกิดขึ้นเฉพาะในประเทศที่กำลังพัฒนาเท่านั้น ในประเทศที่พัฒนาแล้วบางประเทศก็มีปัญหานี้เช่นกัน เช่น ประเทศเบลเยียม และประเทศฝรั่งเศส